

PALATUL BIBESCU DE LA BĂNEASA

- Raport arheologic -

Aristide ȘTEFĂNESCU

Pe malul drept al Colentinei, în apropierea Șoselei București-Ploiești și a Gării Băneasa, punct străjuit de aproape două secole de biserica Sf. Nicolae – Băneasa, încă din perioada interbelică a fost instalat un club sportiv legat de practicarea sporturilor nautice și mai apoi de practicarea sporturilor cu modele reduse la scară, pentru aeronave, nave și auto. Astăzi, clubul poartă denumirea de Clubul Sporturilor Tehnico-Aplicative. El este adăpostit în interiorul ștrandului organizat la vest de biserica Văcăreștilor, după asanarea și sistematizarea lacurilor Colentinei, din anii 1934–1936.

Clubul sportiv instalat aici de către Primăria Bucureștilor dispune de o suprafață de teren de circa 0.5 ha, pe care și-a amenajat, în decursul anilor, două piste pentru practicarea sporturilor menționate.

Terenul a făcut parte, atât timp cât s-a menținut reședința, din marea Curte a Văcăreștilor. În aceeași incintă și-a început în 1847, construirea unui palat, Gheorghe Bibescu Voievod, moștenitor al acestui ansamblu prin căsătoria sa cu Marița Văcărescu.

Tradiția a păstrat destul de vie amintirea palatului Bibescu, ridicat pe aceste locuri, dar puțini mai pot preciza unde se aflau zidurile părăsitului edificiu. Un lucru destul de ciudat este faptul că, deși biserica este ctitorie a Văcăreștilor, undeva găsindu-se și reședința boierească a acestora, amintirea casei boierești este semnalată doar de cei avizați sau care au mai scris câte ceva despre acest subiect. În orice caz, lectura informației scrise nu reușește să creeze cititorului o imagine a dispunerii planimetrice a diverselor construcții, corespunzând diverselor etape, destul de confuz tratate.

Primul ctitor consemnat pe aceste locuri este Ștefan Văcărescu și soția sa Ecaterina, părinții poetului Enăchiță Văcărescu¹. Aceștia au început în 1755 construcția unei biserici, alături de Curtea boierească. Proiectul a rămas nefinalizat „din pricina multor răzmerițe ce au răzvrătit în multe rânduri țara aceasta”².

În timpul războiului din 1768–1774, casele Văcăreștilor de la Băneasa au fost devastate. Cu toate acestea s-au păstrat frumoasele statui care decoraseră casa înainte de război, pe care le-a văzut și despre care a scris și F. Jos. Sulzer³.

În 1784, poetul Enăchiță Văcărescu, ajuns vistier al Țării Românești, a inițiat refacerea casei. Ea trebuie să fi fost impunătoare, Sulzer considerând-o demnă de a fi văzută⁴. Clădirea fusese realizată prin contract de către Johan Ratner cu 12 meșteri nemți⁵. Împrejur se află o frumoasă grădină. Marea grădină a reședinței boierești era admirată în 1812 de către contele Auguste de Lagarde, care a reținut și sumele imense ce se cheltuiau pentru întreținerea ei⁶.

¹ Grigore Ionescu, București, Ghid istoric și artistic, Buc., 1938, p. 331–332. Vezi și Nicoale Stoicescu, Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București, Ed. Acad., 1961, p. 172.

² Grigore Ionescu, *op. cit.*, loc. cit.

³ Graziana Oniciu, Localități din județul Ilfov, Buc., 1935, p. 13.

⁴ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 78.

⁵ Nicolae Iorga, Studii și documente cu privire la istoria românilor, III, p. 79.

⁶ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 78.

Aceluiași întreprinzător stăpân al moșiei i s-a datorat și încheierea, în 1792, a lucrărilor de construcție de la biserica Sfântul Nicolae, după cum s-a consemnat în pisanie ⁷. La aceeași dată s-au încheiat, probabil și lucrările pentru casele, des menționate pentru strălucitele recepții și petreceri ⁸. Fără alte serioase intervenții casele și biserica au funcționat până la mijlocul secolului al XIX-lea.

Prin căsătoria cu frumoasa Marițica Văcărescu, casele și moșia de la Băneasa i-au revenit lui Gheorghe Bibescu voievod. Ele trebuie să fi fost învechite, la acea dată, tânărul voievod văzându-se nevoit să execute unele reparații, în 1845, atât caselor cât și bisericii, căreia i s-au întărit zidurile experioare cu fier ⁹.

Chiar reparate, casele nu l-au satisfăcut pe Gheorghe Bibescu, care în primăvara anului 1847 a început construcția unei noi reședințe ¹⁰, după planurile arhitectului Schlatter. Palatul urma să fie „una din cele mai frumoase podoabe ale Capitalei”. Noua construcție se găsea alături ¹¹ de biserică și în apropierea casei Văcăreștilor de la Băneasa ¹².

Fără să dispunem de niște repere clare, putem reține că noul palat era mai aproape de biserică decât vechile clădiri ale Văcăreștilor. Remarcăm și faptul că noul edificiu nu dezafecta vechile case, deci nu aveau același loc de fondare.

Construcția nouă, în stil neoclastic, a fost ridicată până sub cornișă și a rămas fără acoperiș. Evenimentele – Revoluția din 1848 – silindu-l pe Gheorghe Bibescu să abdice și să părăsească țara, palatul a rămas neterminat ¹³, ruinându-se treptat, până când, acum 40–50 de ani a dispărut cu totul din peisaj.

O legendă romantică a fost consemnată de doctorul Nicolae Vătămanu în lucrarea sa intitulată „Istorie bucureșteană” din 1973. Se menționează intenția lui Bibescu de a construi, în curtea de onoare a acestei reședințe, a unei fântâni monumentale. În mijlocul ei trebuia să călărească, în picioare, pe cei doi cai, care aruncau apă pe nări, Zeul apelor, Neptun. Statuia zeului fusese comandată sculptorului Filippo Oliva. Apoi, statuia nevalorificată a rămas în curtea sculptorului, pe undeva prin zona străzii *Francmasonă* (azi strada Ștefan Furtună).

Scriind în 1907, despre biserica Băneasa, preotul Marin Dumitrescu ¹⁴ se vedea obligat să menționeze și faptul că „pe lângă ea se află un măreț palat în ruină, care acum e în dărâmare”.

Ceva mai multe informații și întemeiate repere asupra dispunerii palatului în curtea bioerească sunt relevate în studiul întocmit în 1914 de Virgiliu Drăghiceanu ¹⁵, însoțit de un bogat set de fotografii.

S-ar părea că dimensiunile palatului Bibescu au impresionat toți memorialiștii și istoricii din ultima vreme, care au stăruit asupra acestor locuri, vechile case ale Văcăreștilor de la Băneasa nemaifiind consemnate. Ultima notare de interes istoric, dată publicității, privind Casa Văcăreștilor de la Băneasa, este cunoscuta lucrare a lui

⁷ *Idem*, p. 172.

⁸ Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 332.

⁹ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 172.

¹⁰ Nicolae Vătămanu, *Istorie bucureșteană*, Buc., 1973, p. 191–192. Autorul consideră că edificarea noii reședințe a „viitoarei dinastii românești” a început în 1843.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 78.

¹³ *Idem*, p. 60.

¹⁴ Marin Dumitrescu, preotul, *Istoricul a 40 de biserici din România*, III, Buc., 1907, p. 56–57.

¹⁵ V. Drăghiceanu, *Palatul lui Bibescu de la Băneasa*, în B.C.M.I., VII, P. 174–179.

Nicolae Stoicescu, privind monumentele feudale din București, apărută în 1961. Din text reținem: „Din vechea casă a Văcăreștilor, se mai păstrează astăzi, doar pivnițele, care sunt declarate monument de arhitectură”¹⁶. Din păcate afirmația existenței lor nu este însoțită de nici un reper topografic.

O fișă întocmită în 1964, pentru evidența monumentelor, aflată în arhiva D.M.A.S.I. menționează pivnițele în contextul unei construcții situate mai departe, spre vest-sud-vest de biserică.

În clădirea, pornind de la un nucleu patruleter, afectată unui ștrand cu circuit special, pentru generali, aflată la 250–300 m distanță de biserică, pe aceeași terasă, în amonte, am putut distinge cele șase calote semisferice ale pivniței, desenate în 1964. Spațiul este astăzi organizat drept cramă. Clădirea, militărește gospodărită, nu ne-a permis observarea materialului de construcție, dar asemenea bolți, cu pendantsivi, amintesc doar de construcțiile boierești ale epocii brâncovenești și cele de după această epocă, până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Pornind de la aceste surse referitoare la potențialul arheologic al terenului, s-a procedat mai întâi la o perieghză în spațiul afectat¹⁷, dar aceasta s-a dovedit neconcludentă, pentru soluționarea întrebărilor privind identificarea și localizarea posibilelor vestigii impunându-se efectuarea unui sondaj.

Sondajul, al cărui principal obiectiv l-au constituit stabilirea existenței și datarea, sau inexistența unor vestigii în zona în care clubul sportiv intenționa completarea pistei pentru aeromodele. Sondajul a și căpătat astfel proporții determinate de obiectivele propuse și nu de cercetarea exhaustivă a palatului Bibescu. Au fost proiectate trei secțiuni cu lățimea de 1 m.

S. I a fost proiectată pe direcția est-vest, având profilul nordic pe axul bisericii Sf. Nicolae – Băneasa. Capătul vestic al secțiunii se găsește la 70,30 m vest, în raport cu zidul de vest al pridvorului bisericii. Capătul estic al secțiunii proiectate și săpate se găsește la 16,33 m vest de același reper.

S. a II-a, măsurând 27,5 m, este orientată perpendicular pe S. I, aflându-se la o distanță de 34,10 m vest de pridvorul bisericii.

S. a III-a, măsurând 25 m lungime, este orientată perpendicular pe S. I și paralelă cu S. a II-a la o distanță de 20 m vest de aceasta și deci la 54,10 m vest de pridvor.

Încă de la începutul lucrărilor am constatat că pista pentru aeromodele era, în acel moment, executată în proporție de circa 5/6 și că se dorea completată fără practicarea unor lucrări de fundații în săpătură, ci prin așternerea, la actualul nivel de călcare a unui strat de 7–10 cm de pietriș, deasupra căruia urma să se așeze partea betonată, realizată din panouri demontabile.

În cursul săpăturilor desfășurate în intervalul septembrie–noiembrie 1991, în cele trei secțiuni, a putut fi urmărită următoarea situație: de la mică adâncime, pornind de la câțiva centimetri și până la -0,20 m adâncime, au fost surprinse zidării cu grosimi de 1–1,10 m ale unei construcții de cărămidă. Cărămizile folosite au dimensiunile de: 24(25,26) cm x 4(5) cm x 13(13,5) cm. La construcție s-a folosit un mortar conținând mult nisip, motiv pentru care are o culoare închisă.

¹⁶ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 78.

¹⁷ Perieghza a fost efectuată în iulie 1991 împreună cu Vasile Boroneanț.

Cea mai mare parte a acestor ziduri prezintă una din fețe acoperită cu o tencuială făcută cu mortar nisipos, cu puțin var, destul de slab, închis la culoare. Tencuială de acest fel a mai fost observată și pe alte monumente, în cadrul secolului al XIX-lea.

Materialul de construcție, aspectul unitar al zidurilor și transpunerea în plan a situațiilor surprinse, constituie repere ale atribuirii acestora, unei singure construcții, de proporții majore, identificându-se cu palatul construit de Gheorghe Bibescu voievod, la mijlocul secolului al XIX-lea.

O observație s-a impus încă din momentul dezvelirii primelor ziduri și s-a menținut până în final: construcția căreia îi aparțineau zidurile (palatul Bibescu), nu se înscria perfect pe axul bisericii, având o orientare proprie, zidurile sale fiind axate pe direcțiile sud-est și respectiv nord-vest.

Spre capătul de vest al secțiunii notate S. I, dincolo de zidul remarcat ca fiind extrema de pe această parte, o groapă de foarte mari dimensiuni, mergând până la colțul plăcii de beton, conține material contemporan, multe piese din fier, fiind practică, probabil, în perioada interbelică, atunci când, folosind vechile ziduri și amenajări provizorii, s-a încercat să se construiască aici un atelier pentru diverse motoare. Intervenții de mai mici dimensiuni, făcute cu ani în urmă și umplute cu beton, au putut fi observate în mai multe părți ale săpăturii și cu deosebire în zona extremei răsăritene a palatului.

De altfel, terenul a fost, de-a lungul vremurilor contemporane, club sportiv pentru sporturile nautice, de prin 1929, apoi tabără pentru organizațiile de cercetași, strand și în câteva rânduri, s-a încercat chiar instalarea unor ateliere industriale.

Pe axa est-vest, succesiunea zidurilor se înscrie pe o lungime de circa 25 m. Primul zid¹⁸, constituind extrema vestică se află la o distanță de 59 m vest de pridvorul bisericii, ultimul zid observat în S. I spre est găsindu-se la 35,5 m vest de același reper.

Spre sud, în S. a II-a nu a apărut vreo zidărie. În S. a III-a un zid, pe această parte a putut fi observat chiar în vecinătatea pistei realizate cu mulți ani în urmă, și nu se pot face aprecieri asupra proporțiilor acoperite ale construcției.

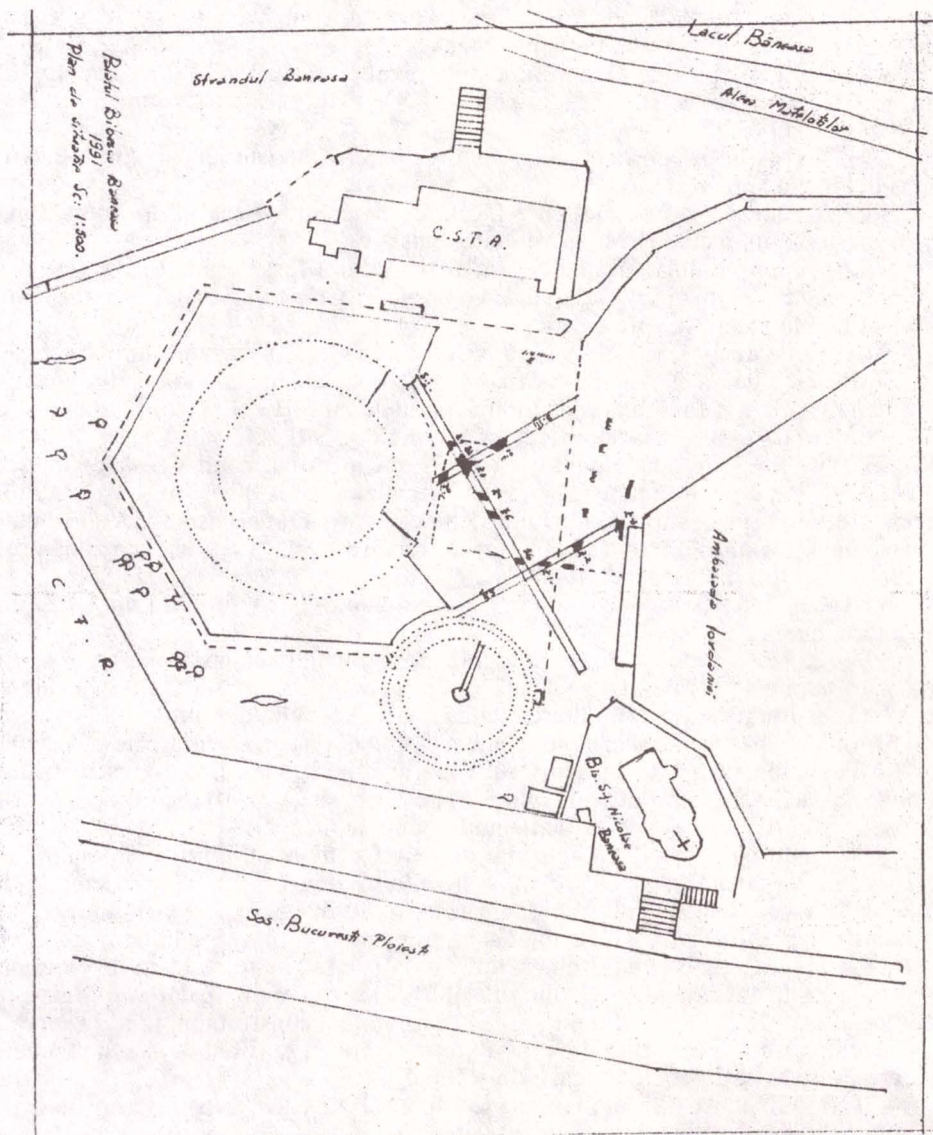
Spre nord săpătura noastră a fost limitată de gardul metalic și zidul de incintă al reședinței ambasadorului Iordaniei la București. În tot acest spațiu au putut fi observate ziduri ale aceleși construcții masive, fără să putem preciza limita lor spre nord, aceasta aflându-se, oricum, cu mult în afara proiectatei completări a pistei pentru aeromodele.

Analizate cu busola, păienjenishul zidurilor descoperite și urmele zidurilor ce se disting în teren, indică apartenența la o singură construcție, diferențele fiind extrem de mici, ne semnificative, această observație susținând-o pe cea privind materialul de construcție.

O situație, reflectând sau o neglijență în execuție, sau marcând un nivel de călcare din momentul construcției a fost remarcată într-un singur caz (S.I.Z. 5). Paralelismul zidului în discuție cu celelalte este evident. Decroșeul observat la -0,35 m față de nivelul actual, își are drept corespondent, în spațiul dintre biserică și palat, nivelul cloțurilor de cărămidă și pigmenților de mortar, ce marchează momentul ultimei edificări majore, din secolul al XIX-lea. Analiza materialului de construcție nu permite depistarea vreunei diferențe, în raport cu cel folosit în celelalte ziduri.

¹⁸ Ordinea este în funcție de dezvelirea lor în timpul săpăturii, începută din partea de vest.

În spațiul săpat, cuprins între biserică și zidul de est al palatului, în pământul cenușiu, anterior edificării din secolul al XIX-lea, materialul arheologic este sărac. Sunt ușoare indicii ale unui moment anterior în care în curte a funcționat o altă construcție din cărămidă și mortar. Nivelul este marcat de slabi pigmenți de mortar albicios și mici bucați de cărămidă. Acestea ar putea marca momentul construirii bisericii, de la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Lipsa unor depuneri menajere, a ceramicii sau a altor materiale este un indiciu că reședința nobiliară se află undeva, mai departe.

Palatul Bibescu – 1991

Zidăriile dezvelite prin sondajul practicat se prezintă în felul următor:

S.I.Z.1. Este un zid cu grosimea de 1,10 m. În secțiune a fost surprins tocmai colțul unei încăperi din pivniță. Zidăria surprinsă se racordează cu cea dezvelită în S.III. (S.III.Z.1) spre sud și cu S.III.Z.2 spre nord, dar și cu ceea ce se observă la suprafață în partea de vest a curții, spre poartă.

S.I.Z.2 se află la întâlnirea S.I. cu S.III. Este un zid tencuit. De fapt aici avem de-a face cu o ramificație de ziduri ale palatului. În contextul pivniței dintre S.I.Z.1 și S.I.Z.2, la S.I.Z.2 se remarcă chiar intrarea într-una din încăperile pivniței. Este un acces simplu, cu tencuială peste tot. Foarte probabil nu avea o ușă, în tencuială neobservându-se urma tocului de lemn.

S.I.Z.3. Zidul aparține unei ramificații a pivniței, racordându-se cu prelungirile zidurilor observate în S.III. (Z.1) și în S.I. (Z.4). Este paralel cu zidul în care s-a observat accesul (S.I.Z.2).

S.I.Z.4. Este un zid perpendicular pe direcția S.I.Z.3. Este tencuit spre est, dar a rămas netencuit spre vest.

S.I.Z.5. Este un zid paralel cu S.I.Z.4., de care este și foarte apropiat. Poate marca existența unui culoar. Nu prezintă tencuială.

S.I.Z.6 Este paralelă cu S.I.Z.5 și S.I.Z.4. Zidul a fost deranjat spre vest de o groapă betonată, angajând și material de construcție. Constituie extrema răsăriteană, marcând fațada palatului spre biserică.

S.I.Z.1. Se racordează cu S.I.Z.6. Este component al fațadei spre biserică a palatului. Se racordează în prelungire și cu o zidărie observată în afara sondajului efectuat.

S.II.Z.2. Este o ramificație de ziduri, paralele cu S.II.Z.1, racordându-se și cu zidăria observată în teren, la suprafață, în continuarea S.II.Z.1.

S.II.Z.3. Este un zid demontat cu mulți ani în urmă, când s-a săpat un șanț pentru cablul electric. Se relatează că pe o lungime de circa 30–40 m șanțul cablului electric a întâlnit și a desființat elemente ale unei zidării. Din această zonă a fost cules și un fragment de ancarament din piatră. De remarcat este și faptul că în zonă pot fi observate și ziduri mai noi cu beton.

S.III.Z.1. Este un zid aflat lângă pista betonată. Se racordează cu S.I.Z.3, în prelungire, dar și cu S.I.Z.1.

S.III.Z.2. Este zidul care închide spre nord pivnița tencuită, marcată și prin S.I.Z.2, cu care este paralel. Dar S.III.Z.2 are aspectul unei ramificații, ce ar putea fi racordată cu situația surprinsă în teren lângă poarta gardului de fier.

Din analiza păienjenishului de ziduri putem desprinde, în această fază, câteva concluzii:

- Vestigiile surprinse în cuprinsul săpăturii aparțin fazei de construcție din secolul al XIX-lea, inițiată de Gheorghe Bibescu, alcătuind o parte din compartimentările imensei construcții, cu mulțime de încăperi.

- Ele sunt compuse din fragmente de ziduri demontate de diverși locuitori ai zonei, până la nivelul de călcare al momentului în care s-a făcut demontarea materialelor de construcție din ziduri și din această cauză apar la cote ușor diferite, față de nivelul actual de călcare, și el rezultat al unor răzuiri. Faptul este cunoscut, deoarece palatul n-a fost demolat, la un ordin, și dintr-o dată, până la ultima fază de existență.

- Zidurile închid încăperi din subsolurile acestui mare palat dispărut. S-ar părea chiar, că pivnițele nu ocupau întreaga suprafață a construcției, fiind observate, cu deosebire sub încăperile dinspre exterior. Foarte probabil aveau aspectul pivnițelor numai puțin înălțate deasupra solului.

- Pivnițele construite în maniera secolului al XIX-lea, aveau pereții tencuiți, plafonul, aflat la o înălțime ce nu se poate preciza, era, probabil, susținut de puternice grinzi din lemn, ce vor fi făcut obiectul demontării predilecte. În zidăriile observate

n-a putut fi precizat nicăieri lăcașul vreunei grinzi, care ar fi putut fi o indicație asupra înălțimii pivnițelor. Nu putem preciza nici dimensiunile acestor grinzi.

– Considerăm că nu a putut fi vorba de pivnițe boltite, neexistând vreun punct în care să se distingă nașterea vreunei bolți, așa cum trebuie să fi avut casele cele vechi.

– Rezultatele sondajului efectuat sunt confirmate întru totul de fotografia de ansamblu însoțind textul elaborat în 1914 de Virgiliu Drăghiceanu. În fotografie se distinge cu claritate, așa cum a rezultat și din săpătură, faptul că între biserica Sf. Nicolae – Băneasa și palat, pe axul acestuia nu se afla o altă construcție.

Din fotografie reținem și diferența axelor celor două construcții remarcată și prin săpătură.

– În ceea ce privește suprastructura, fotografiile existente în arhive atestă existența a două nivele. Evident, neterminat și nelocuit, palatul nu a purtat niciodată întreaga gamă a podoabelor și elementelor de construcție. Așa cum o dovedesc și fotografiile, numai unele din ferestre dispuneau de ancadrame din piatră, destul de simplist prelucrate¹⁹. Un fragment dintr-o piesă, ce pare să fi fost un asemenea ancadrament, a fost descoperit cu mai mulți ani în urmă, când a fost săpat șanțul pentru îngroparea cablului electric, de-a lungul zidului reședinței ambasadorului Iordaniei. După maniera de lucru și această piesă este databilă la mijlocul secolului al XIX-lea²⁰, concurând la identificarea acestei construcții cu palatul Bibescu.

– Așa cum reiese și din analiza fotografiilor publicate până acum și din observațiile noastre, nu toate zidurile au fost tencuite. Probabil, acest gen de finisaj, care nu a ajuns să fie practicat peste întreaga clădire, a fost început de la interior către exterior. Dar așa cum se distinge și pe fotografii, chiar și la interior au rămas netencuite mulțime de ziduri, fapt observat și în săpătură.

Departa de a constitui o cercetare exhaustivă a construcției Palatului Bibescu, din secolul al XIX-lea, sondajul practicat, și-a atins obiectivele propuse. Pe de o parte ne-a permis identificarea acestui valoros edificiu bucureștean, ale cărui vestigii, dispărute din peisaj, se mai păstrau doar în tradiție.

Dezvelirea lor, chiar parțială, ne-a îngăduit înscrierea acestora într-un plan actual de situație, pentru ca în cazul unor viitoare propuneri de valorificare, ele să poată să fie reperate și dezvelite mai ușor, pornind de la un document topografic cert, chiar în eventualitatea că o parte din suprafață ar putea fi acoperită, temporar, cu panouri demontabile, așa cum s-a solicitat de către clubul sportiv, în administrarea căruia este astăzi curtea.

SUMMARY

The Bibescu Palace at Băneasa. An Archeological Report

by Aristide Ștefănescu

Gheorghe Bibescu, ruler of Walachia and heir, by marriage, of the domain and the XVIII-th century-old building of the Văcărești family, ordered a new palace to be raised, in the year 1847. He solicited the architect Johann Schletter for the project. Works began in the spring of 1847, but were interrupted, as the ruler abdicated and exiled himself, as a consequence of the revolution started on the 11-th of June 1848.

The walls of the unfinished palace were soon ruined and the materials – used for other constructions. The archeological diggings brought to light the vestiges of the works and their technique.

¹⁹ Nicolae Stoicescu, op. cit., p. 60.

²⁰ Piesa a fost depusă la Biserica Sf. Nicolae – Băneasa.